

Cees Kwakernaak en Rob Schröder

Een citaat uit de Nota Ruimte: er zijn scherpe en robuuste keuzen nodig om de kwaliteiten van het veenweidelandschap duurzaam te behouden. Maar voor dit beheer is behoud van grondgebonden veeteelt een voorwaarde. Het citaat toont dan ook aan hoe echte keuzes, ook in de Nota Ruimte, worden ontlopen. Immers, de veeteelt vraagt om een ontwaterde veenbodem, wat echter op termijn leidt tot het verdwijnen van het veen. Hoezo duurzaam behoud van het veenweidelandschap? Het wordt tijd om nu echt keuzen te gaan maken.

In het Tweede Structuurschema Groene Ruimte werd het dilemma wel voorgelegd: of kiezen voor behoud van dit cultuurlandschap dat uniek is in de wereld, of kiezen voor behoud van het veendek. Voor het eerste heb je landbouwkundig gebruik nodig en dus zal je de veenbodem moeten ontwateren (bij de huidige landbouwtechniek), waardoor het veendek in rap tempo opbrandt. Dat betekent in de praktijk dat over enkele eeuwen in veel delen van Nederland de veenbodem verdwenen zal zijn, en daarmee ook het cultuurlandschap. Voor het tweede zal het grondwaterpeil sterk omhoog moeten. Moerasontwikkeling en veenvorming wordt dan mogelijk, ten koste van de landbouw en de weidevogels.

Verleden

Tot 40 jaar geleden lagen de slootpeilen veel hoger dan nu. Argumenten waren dat bij hoog waterpeil de maaiveldafvaling heel gering was, dat er geen droogteschade optrad, dat er dan mogelijkheden waren voor transport van vee en mest over water, en dat schade aan funderingen en wegen werd voorkomen.

Maar dit leidde tot inkomensproblemen bij de veeboeren. En dus volgde een veel diepere ontwatering. Nu zakt de bodem met gemiddeld 1 meter per eeuw; dat is wel 5 keer zo snel als 40 jaar geleden. Met als gevolg dat nu al de natte natuurgebieden en de bebouwing (op palen) als plateauresten meters uittoeren boven het cultuurlandschap.

Dit leidt niet alleen tot een curieus inversielandschap, maar ook tot enorm stijgende kosten voor inrichting en beheer van water en land. In de periode 1992-2002 zijn de waterbeheerskosten voor delen van het westelijk veenweidegebied meer dan verdubbeld!

Wie dacht dat de landbouw door de diepere ontwatering wel voldoende krachtig zou worden om allerlei andere ruimteclaims te weerstaan komt bedrogen uit, althans in het westelijke veenweidegebied. Steeds meer veeboeren stoppen er hier mee. In de periode 1990-2000 is het aantal veeteeltbedrijven in de westelijke veenweiden verminderd met ruim 30%! Sluipende verstedelijking bedreigt het open karakter en de cultuurhistorische verkavelingspatronen, zeker in het westen. Overal, maar vooral aan de randen, wordt er stevig geknabbeld aan dit cultuurlandschap van wereldformaat.

Wat zit er achter dat sluipende verdwijnen van een levend cultuurlandschap? Onze diagnose luidt: een te kleinschalig en te kortademig beleid. Er zijn weliswaar vele beleidsnota's uitgebracht over de veenweiden, maar in de praktijk nemen gemeenten en particulieren de beslissing over het grondgebruik. En die redeneren vanuit een lokaal en korte termijn belang. Hogere overheden stellen wel beleid vast maar passen het niet consequent toe. Daardoor gebeurt er overal iets anders: hier een

dorpsuitbreiding, elders een peilverlaging voor de landbouw en daar een stukje moerasontwikkeling. Op zich verdedigbare ontwikkelingen, maar toch aanslagen op de kernkwaliteiten van het veenweidelandschap. Zo verdwijnt de samenhang en het evenwicht in het landschap.

Toekomst

Als we nu eens 40 jaar vooruitblikken zien we nogal wat op het veenweidegebied afkomen. Allereerst is er de stedelijke ruimtedruk uit de Randstad, te vertalen in toenemende behoefte aan recreatieruimte nabij de stad, stedelijke functies (wonen en werken in het groen), maar ook recreatieve ontsluiting van het boerenland en aaneengesloten 'zwerfnatuur'. Die ruimteclaims vanuit de stad zijn overigens in het noordelijk veenweidegebied veel geringer. Dan is er de invloed van de liberalisatie van het landbouwbeleid, die samen met de milieueisen voor water- en bodemkwaliteit zal leiden tot aanzienlijke veranderingen in aard en schaal van de landbouw. Tenslotte zijn de ontwikkelingen in het waterbeheer in volle gang. Klimaatverandering en nieuw Europees waterbeleid stellen nieuwe eisen: meer ruimte voor waterberging, meer behoefte aan waterconservering tegen verdroging en bodemdaling, meer invloed van zout grondwater door zee-spiegelstijging, hogere waterkwaliteitseisen vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water.

Keuzes

In het licht van deze trends op lange termijn ontstaan er dilemma's voor de beleidsmakers. Behouden of ontwikkelen: een basiskeuze is onontkoombaar. Voor behoud van het veenweidelandschap als 'consumptielandschap', waar ecologie, zekerheid en beleving voorop staan? Of kiezen voor een 'productielandschap' waar economie en inkomen uit de wereldmarkt voorop staan en de veenbodem verdwijnt? Een ander dilemma is dat van de overheidssturing: van onderop of van bovenaf is dan de vraag. Staat de vrijheid van particulieren en gemeenten voorop en wordt er kleinschalig (per gemeente) besloten over het landschap? Of komt er een geleiding van bovenaf en vallen besluiten in grote eenheden (in het hele Groene Hart of de samenhangende Friese veenweiden)?

Kiezen of verliezen, daar staat het veenweidebeleid nu voor. Natuurlijk, de soep wordt niet zo heet gegeten en vaak zijn dilemma's te overstijgen. De beleidslijn 'Behoud door ontwikkeling' van het stimuleringsprogramma voor cultuurhistorie Belvedere is daar een voorbeeld van. Ook kunnen de keuzes per gebied verschillend uitgewerkt worden. Maar de essentie is dat nu te weinig wordt gekozen, terwijl een basiskeuze nodig is voor of tegen behoud van het levend cultuurlandschap. Bij keuzes over een onzekere en omstreden toekomst zijn wetenschappelijk onderbouwde scenarioanalyses een belangrijk hulpmiddel voor de besluitvorming.

